CHAPTER 3

DÜŞÜNCENİN MESKÛN MAHALLERİ: SINIR, İNŞA, İSKÂN VE MESKEN

THE HABITABLE LOCUS OF THOUGHT: BOUNDARY/LIMIT, CONSTRUCTING, SETTLING AND DWELLING

Ebru PEHLİVAN¹

¹Dr, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye

e-mail: ebrupehlivan@windowslive.com

DOI: 10.26650/BS/AA23.2021.001-2.03

ÖZ

Bir *sınır varlığı* olarak insan, sınırlı olmaya ancak sınırsız olana değme girişimleri ile tahammül edebilmektedir. Akıl, ancak sınır çizerek kavrayabilen, tamlığa-bütünlüğe ulaşmak için dizgeler inşa ederek belirsizlik korkusu ile baş etmeye çalışan bir yetidir. Kurduğu dizgede yerleşmek-yurtlanmak ve sınırlılığa tahammül etmeye çalışmak bu nedenle insanın yazgısıdır. Kaçınılmaz bir biçimde bedeni ölümle birlikte dağılacak bir varlık olan insanın bütün kurma-inşa etme, bütünlüğe ulaşma girişimlerinin asıl amacı nedir? İnşa etmek, mesken tutmak ölümlü bir varlık olma kaygısı ile baş etme ve ona direnme girişimleri olarak değerlendirilebilir mi? Mesken, nihai sınır olan ölüme kadar, sadece ikamet edilen yer değil, aynı zamanda sınırlı bir varlık olmaya direnilen yer midir?

Bu çalışmanın amacı; insanın sınırlı bir varlık olduğunu idrak etme ve sınırlılığını ile baş etme girişimleri olarak gördüğümüz inşa, iskân ve mesken kavramlarını mevcut sorular bağlamında ele almak ve söz konusu kavramlar arasındaki ilişkiye ışık tutmaya çalışmaktır. Bu amaç doğrultusunda sırasıyla; kendisi de sınırlı bir yeti olan aklın, başlangıç-son belirleme ihtiyaçları bağlamında *sınır* kavramı, belirsizlikle baş etme süreçleri bağlamında *inşa* kavramı ve insanın sınırlı bir varlık olduğunu kabullenme süreçleri bağlamında *iskân* ve *mesken* kavramları ele alınacaktır. İkamet etmenin ve mesken tutmanın amacı *sükûn* bulmak ve varolanların her birini kendi özünde koruyarak özgürleştirmektir. Bu çalışmada; iskân ve meskenin *sükûnet* ile olan ilişkisinin yanı sıra ikamet etmenin *özü koruyarak özgürleştirme* anlamı dikkate alınmaksızın inşa edilen yapıların ve şehirlerin sakinlerinin ruhunun sükûn bulamayacağı ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sınır, inşa, iskân, mesken, şehir

ABSTRACT

The aim of this study is to discuss the concepts of constructing, settling and dwelling which we perceive to be the human being's coming into awareness of their limited being and their attempts at coping with their limitedness, and to shed light on their aforementioned inter-relations. As a limited being, the human being can endure limitedness only with its attempts reach out for the limitless. The attempts at theoretical delimitation and construction, as well as their extension to life practices, are some of the ways of dealing with the anxiety of being a limited being. Since settling entails freeing beings while preserving them in their essence, the dwellingplace must be constructed with a structure that is both freeing and peaceful. For this reason, the human being must remember that they are a being who settles on earth and under the sky when dwelling. The purpose of settling is to free each being while preserving them in their essence. Therefore, this study will argue that the souls of those who reside in structures and cities constructed without considering the relation peace has with dwelling, and the meaning of settling, which is to be free while preserving essence, will not find peace. To this end, the relation the concepts of limit, constructing, settling and dwelling have with thinking will be discussed in light of the philosophies of Kant, Wittgenstein and Heidegger.

Keywords: Boundary/Limit, constructing, settling, dwelling, city

EXTENDED ABSTRACT

Almost all cosmogonies share in the idea that in the beginning, everything was but a cloud of dust and thereafter this vagueness yielded to order. Since reason is a faculty that needs ambiguity to be resolved, the human being tries to cope with existential anxiety and the attempts at resolving vagueness. Attempts at delimitation, construction and dwelling are just a few of the aforementioned attempts at resolving ambiguity. Boundary/Limit, which the human mind that runs with the principle of identity and the principle of contradiction needs to define, is also what makes the dialectic rupture that is necessary for thinking possible. Boundary not only has the edge effect that bears the richness of the two parts it separates and brings together; it is also the site wherein the wholly limited human being can reach out for the limitless. Perhaps this is the reason why Socrates preferred to philosophise over the boundary stone of the Agora; the limit is one of the most suitable places for thinking.

While delimitation and construction enable one to deal with the anxiety of vagueness, the need to achieve systematic integrity forces the mind to stretch out to the site of the limitless. As a limited being, the human being can endure limitedness only with its attempts reach out for the limitless. The attempts at theoretical delimitation and construction, as well as their extension to life practices are some of the ways of dealing with the anxiety of being a limited being. Since settling entails freeing beings while preserving them in their essence,

the dwelling place must be constructed with a structure that is both freeing and peaceful. For this reason, the human being must remember that they are a being who settles on earth and under the sky when dwelling. This is because while the limited-phenomenal part of the human being needs the security of being grounded, the limitless noumenal part of them needs to reach out for the limitless. Thus, conceptualising the extension of limit, construction, settling and dwelling into our life practices can only be possible through thinking about the interconnection these concepts have with one another.

As we may only settle through construction, the dwelling-settling must be situated as construction's principle motivation. While settling and dwelling are practiced to find peace, one must remember that the principle characteristic of settling is *preserving*. The aim of settling is to free each being while preserving them in their essence. Therefore, a human being can only establish a bond with being if they do not forget to save the earth, accept the sky, wait for that which is divine and court that which is mortal. Can one settle in cities wherein the earth and the sky are forgotten, the divine has died away and mortals are not courted to their death? When structures and cities are constructed by taking into consideration the relation settling and dwelling have with serenity and when one remembers that settling entails *freeing each being while preserving them in their essence*, shelters may turn into dwelling places and the souls of city dwellers may find peace.

The human being who conceptualizes by limiting and who tries to cope with the anxiety of vagueness by constructing systems in order to achieve wholeness and integrity tries to endure limitedness by dwelling or settling in the system they construct. What is the main purpose of all the attempts at delimitation, constructing and achieving integrity for a human being whose body will decompose with death? Can construction and dwelling be considered as ways to cope with the anxiety of being mortal and as attempts at resisting this anxiety? Until death, which is the ultimate limit, is dwelling not only the place one settles in but also the site that one resists being a limited being?

The aim of this study is to discuss the concepts of constructing, settling and dwelling—within the context of the questions laid out above—which we perceive to be the human being's coming into awareness of their limited being and their attempts at coping with their limitedness, and to shed light on their aforementioned inter-relations. To this end, the concept of limit will be discussed within the context of reason's (which is also a limited faculty) need for determining beginning-end; the concept of constructing within the context of reason's processes of dealing with vagueness; and the concepts of settling and dwelling within the context of reason's processes of accepting the human being as a limited being, respectively.

The aim of settling and dwelling is to find serenity and to free each being while preserving them in their essence. Therefore, this study will argue that the souls of those who reside in structures and cities constructed without considering the relation peace has with dwelling, and the meaning of settling, which is to free while preserving essence, will not find peace. To this end, the relation the concepts of limit, constructing, settling and dwelling have with thinking will be discussed in light of the philosophies of Kant, Wittgenstein and Heidegger.

Giriş

Sınır çizmek inşa etmenin, inşa etmek ikamet etmenin önkoşulu olarak düşünüldüğünde, söz konusu ilişkinin gerek aklın işleyişi gerekse yaşama pratiklerinde aynı sırayı izlediğini söylemek mümkündür. Akıl özdeşlik ve çelişmezlik ilkeleri gereği tanımlamak için sınır çizmeye ve dizgesel bütünlüğe ulaşmak için inşa etmeye ihtiyaç duyan bir yetidir. Sınır çizmek ve inşa etmek belirsizlik kaygısı ile baş etmeyi mümkün kılarken, dizgesel bütünlüğe ulaşma ihtiyacı aklı sınırsız olanın alanına uzanmaya zorlamaktadır. Çünkü insan bir sınır varlığı olarak sınırlılığa ancak sınırsız olana uzanma girişimleri ile tahammül edebilmektedir.

Sınırlı bir varlık olmanın yarattığı kaygı ile baş etme yollarından biri de teorik sınır çizmek ve inşa etme girişimleri kadar bu girişimlerin yaşam pratikleri içerisindeki uzantılarıdır. İkamet etmek varolanları kendi özünde koruyarak özgürleştirmeyi gerektirdiğinden meskenin hem özgürleştirici hem de sükûnet veren bir yapıda inşa edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, insan mesken tutarken yer-yüzünde ve gök altında ikamet eden bir varlık olduğunu hatırlamalıdır. Çünkü insanın sınırlı-fenomenal yanı yere basmanın verdiği güvene ihtiyaç duyarken, sınırsız-noumenal yanı ise göğe-sınırsız olana uzanmaya ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla sınır, inşa, iskân ve meskenin yaşam pratiklerimizdeki anlamını kavramak ancak söz konusu kavramlar arasındaki ilişki üzerine düşünmekle mümkündür.

1. Sınır

Kutsalın tezahür etmesinin biçim ve vasıtaları olarak tanımlanan mitler bir kültürden diğerine farklılık gösterebilir de tüm yaratılış mitlerinin ortak özelliği, belirsizlikten düzene -kaostan kozmosa- geçiş sürecini açıklama girişiminde bulunmalarıdır. Ezeli ve ebedi olanı kavramaktan aciz olan, belirsizlikle baş edemeyen bir yeti olan akıl, başlangıç ve sonlara dair sınır taşlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle özellikle kozmogoni ve antropogonilerde rastlanan başlangıca ilişkin unsurları aklın söz konusu ihtiyacının bir tezahürü olarak değerlendirmek mümkündür. Roma mitolojisinde *Kapıların-Eşiklerin Tanrısı* ve *Başlangıçların Tanrısı* olarak bilinen *Janus*, geçmişe ve geleceğe bakan iki yüze sahiptir. Kimlik, geçmişin hatırlattıkları ile geleceğe bakılarak inşa edildiğinden *Janus*, kimlik çalışmalarının da sembolü haline gelmiştir. Çünkü kimliğin inşa süreci; öncelikle Ben'i Ben-olmayan'dan ayıran sınırların çizilmesini gerektirmektedir.

Latince; sınırlamak, anlamına gelen *Termin* kökünden türetilen *Termināti*, sınır, sınırlayan şey, karar anlamlarına gelirken, *Termin/us*, tarlanın sınır taşına verilen addır ve Roma mitolojisinde; mülkiyeti koruyan *Sınır Tanrısı*'nın adıdır (Kabaagaç & Alova, 1995, s.595).

Sınırın sahip olma ve mülkiyet ile olan ilişkisine gönderme yapan *Terminus*, aynı zamanda tanımlama, belirleme ve karar verme anlamına gelen *determine*’in da etimolojik kökenini oluşturmaktadır (Smith, 1876, s.294). Özdeşlik ilkesinden çelişmezlik ilkesine geçmek için gerekli olan; A/A-olmayan ayrımını sağlayan sınır, düşünmek için gerekli olan diyalektik yarılmayı mümkün kılarak tanımlama yapabilmenin imkânını sunmaktadır. Her belirlenimin, aynı zamanda bir olumsuzlama olduğu düşünüldüğüne, sınırın içi tanımlanana, dışı ise değillenene işaret etmekte, böylece, *belirlemek*, *karar vermek* anlamına gelen *determine*’in *terminus* ile ilişkisi daha anlaşılır hale gelmektedir (Spinoza, 1919, s.50).

Sınır çizmek, bir şeyin hangi *kriterleri* temel alarak bir başkasından ayrılacağını belirlemek, büyük bir *kriz*dir. “Batı düşüncesinde asıl önemli olan, büyük bilgi binasının kendisi değil, her krizde yenilenen mimari iradedir- kaotik ve çok katmanlı bir oluş içinde düzeni ve yapıyı kurmaya yönelik akıldışı bir seçimden başka bir şey olmayan bir iradedir bu” (Karatani, 2017, s.64). Bu nedenle *krizler* aynı zamanda düzenin ve yeni sınırların belirlendikleri yerlerdir. Sınırı çizmek için gerekli olan *kriterlerin* belirsizliği, *kritik* aracılığıyla giderildiğinde, *kriz* aşılabacak ve sınır yeni *kriterler* sayesinde çizilebilecektir. Ancak aklın *kriterleri* belirlemeye çalışırken yaşadığı *kriz*, ölçülemeyen ve müphem olan karşısında bir tür acziyete dönüşür. Aklın aciz kaldığı ve zorunlu *cehaleti* ile yüzleştiği bu yer, bir tür *Sidretü’l muntehâdır* (Uludağ, 2009, s.151-152). Sonsuzluğu kavramaktan aciz aklın, sonsuzluk hakkında sahip olduğu tek bilgi ise bu konudaki cehaletine ilişkin bilgidir (Cusanus, 1990, s.37-39). Bu nedenle akıl, sonsuz olanı -başlangıç ve sona ilişkin temsillerle- bölerek kavramaya çalışır.

Arapça’da ise *hadd* kelimesi; *sınır*, *uç*, *bitim yeri*, *kıyı* anlamlarının yanı sıra, *değer* ve *ceza* anlamlarını barındırmaktadır (Eyüboğlu, 1998, s.309). İnsanın yetki ve değeri anlamında da kullanılan *hadd*, *ölçü* ile birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. *Haddizâtında* bir varlık olan insan, ancak kendi doğasının sınırları içerisinde bilebilen, eyleyebilen bir varlıktır (Develioğlu, 2001, s.307). Bu sınırları bilmek ve onlara göre davranmak –haddini bilmek- ise ancak *ölçülülük* ile mümkündür. Aklın ezeli ve ebedi olanı kavrayamamakla mâlul bir yeti olduğunu, sınırsız ve sonsuz olan karşısındaki acziyetini tanımak ve kabullenmek, kendi sınırlarını aşan metafizik çıkarımlar yaparak ölçüyü aşmasının da önüne geçecektir.

Sınır, “sınırlı olanın sınırsıza değmeye çalıştığı yer” (Simmel, 1997, s.65) olduğu gibi, sınırlar böldükleri ve birleştirdikleri yanların zenginliğini taşıyan oldukça verimli bir kenar etkisi (edge effect) de sunmaktadır. Sınır, -ikili doğası gereği- hem iç hem dış, ne iç ne dıştır. Tam da bu nedenle düşünmek için en ideal yerlerden birine dönüşmektedir. Sokrates’in, üzerinde *Ben agoranın sınır taşıyım* yazan ve özel mülkiyet ile kamusal alan olan agora arasında konumlanan bir sınır taşı üzerinde gençlerle felsefe tartışmaları yaptığı rivayet

edilmektedir (Lang,1978, s.18). Antik Yunan agoralarındaki sınır taşları; kamusal alan ile özel alanı birbirinden ayırdıkları gibi, askeri ya da dini suç işleyen kişilerin kamusal alana girmesini engellemek amacıyla da kullanılmıştır (Lang, 2004, s.8). Bu nedenle Sokrates’in söz konusu kavramları sorgulamak ve yeniden tanımlamak için seçtiği yer manidar görünmektedir. Yunanca’da uzamsal olanın sınırı için kullanılan Peras ile yer çizgisi, sınırsızlık için kullanılan sınır imi ve ufuk çizgisi anlamına gelen *Horismos* aynı zamanda *sınırlamak* anlamına gelmektedir. Bu nedenle “Horismos (çevren), ilk bakışta, kentin ilk tanımı olarak düşünülebilir: kent her şeyden önce, Yunanca’da horizein (sınırlamak, bitirmek, belirlemek) sözcüğünün tam anlamıyla kendi çevreni olacaktır” (Babtist,1999, s.56). Bu minvalde düşünüldüğünde şehir, sınırlarla tanımlanan bir yer olduğu gibi, aynı zamanda sınırların birbirine en çok değdiği, giderek sınırların iç içe geçtiği yerdir. Hatta şehir, neredeyse salt sınırdır.

Sınırın yukarıda bahsedilen anlamları, önce Euclidesçi geometri ve sonrasında ise Kartezyen düşüncenin etkisiyle şekillenmiştir. Biçimi, “Bir sınır veya sınırlar arasında kalan” (Euclides, 2013, s.12) olarak tanımlayan Euclides’ten itibaren “Nerede biçim varsa orada sınır vardır” (Da Vinci, 2010, s.25) anlayışı hâkim olmuştur. Sınırsızlık ise insan aklı için idrak edilemeyen bir durum olduğundan; düzen-kozmos sınır ile, kaos ise sınırsızlık ile ilişkilendirilmiştir. Çünkü “(...) sınırı (peras) olmayan şey, bizim düşüncemizde bütünüyle tasavvur edilemez ve dolayısıyla bilinemezdir.” (Zellini, 2009, s.11) Antik Yunan düşüncesine hâkim olan bu anlayışın, Cusanus ve Descartes ile devam ederek Kant’a kadar uzanan bir süreklilik arz ettiği söylenebilir.

Diğer taraftan sınır çizmenin tanımlamak ve dolayısıyla bilmek ile ilişkisi düşünüldüğünde sınırı çizilemeyen, müphem olanın, kaygıya neden olacağı aşikârdır. Kaosun belirsizliğini, kozmosun belirlenmişliğine dönüştüren başlangıç ve sonlara ilişkin sınır temsilleri, belirsizlik kaygısıyla baş etmenin bir aracına dönüşmüştür. Bu kadim düşüncenin, insanın anlam arayışının yarattığı kaygıyı, krizi gidermek için ayağını yere basacak güvenilir bir yer-toprak (topos) bulma girişimine yön verdiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla teorik alanda sınır çizme girişiminin iki temel motivasyonu olduğunu ileri sürülebilir. Birincisi; mutlak bir hakikatin belirlenmiş sınırları içinde kalarak *şimdi*’ye dair belirsizlik kaygısı ile baş edebilmek ve ikincisi; yaklaştıkça uzaklaşan bir sınır çizgisi olan idealite (ufuk-horizon) sayesinde -ilerlediğine inanarak- *geleceğe dair* belirsizlik kaygısı ile baş edebilmek.

Bu nedenle özellikle modern felsefede belirsizliğin yarattığı kriz ile baş etmek için sınır çizme girişimleri kadar, *ilerleme* nosyonuna da sıklıkla yer verilmiştir. Çünkü krizin paradoksu onun ancak *ilerleme* ile aşılabilecek olmasından kaynaklanmaktadır. “Bir denge durumunun korunabilmesi ya da tekrar oluşturulabilmesi için, verimliliğin yükselişe geçmesi gerekir,

yerinde sayarak olmaz; çünkü o zaman gerileme kaçınılmazdır.” (Koselleck, 2009, s.217) Dolayısıyla çizilen her sınır ile mevcut belirsizlik krizi aşıldığı gibi, ilerlemeye dair bir inanç beslenerek geleceğin kaygısı da azaltılmaya çalışılmaktadır. Ancak insan aklının belirsizlik kaygısı ile baş etme ihtiyacı sadece sınırlar çizerek giderilememekte, sınırlarını belirlediği bu alanda akıl, dizgeler inşa etmeye, yerleşmeye-yurtlanmaya da ihtiyaç duymaktadır. Kant’ın ifadesiyle; arktektonik, dizgeler inşa etme sanatıdır ve “İnsan aklı doğası gereği arktektoniktir” (Kant, 1958, A832-B860).

2. İnşâ

Yuhanna İncili’nin ilk cümlesi olan “Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı ile birlikteydi ve Söz Tanrıydı” ifadesinin aklın *başlangıca* duyduğu ihtiyacı bir ölçüde giderdiği düşünülebilir. (İncil, 1996, s.202) Ancak akıl bir başlangıç belirleyerek belirsizliğin kaosundan bir parça kopardığında aynı zamanda oraya yerleşmek de isteyen bir yetidir. *Söz*, bu aşamada bir inşa aracına dönüşmektedir. Söz’ün hakikatin temsili mi olduğu yoksa hakikati inşa etme aracı mı olduğu kadim bir tartışmadır. Dil ve düşünmenin hakikati temsil etme araçları olduğu kadar inşa etme araçları olduğunu da söylemek mümkündür. Bu nedenle “Kadim Anglosakson dilinde, şair için kullanılan kelime *fail*’dir [maker]; bu ifade, kelimeleri örmenin anlamını cismani dünyayı inşa etme anlamıyla harmanlar” (Manguel, 2013, s.19). Bir başka *fail* ise kavram işçisi olan filozoftur. Filozof, kavramları tanımlarken sınırlar çizer, onları bir dizge içerisine yerleştirirken kavramı ve dizgeyi inşa ettiği gibi anlam dünyasını da inşa eder.

“(…) eğer onları daha önceden, (...) bir düzlem, bir yer içinde inşa etmemişseniz, kavramlar aracılığı ile hiçbir şey bilemezsiniz. (...) her yaratı, ona özerk bir varoluş veren bir düzlem üzerindeki yapılandırmayı gerektirir(...). En azından kavram yaratmak bir şeyler yapmak demektir. Felsefenin kullanılışı ya da yararı, hatta muzırlığı (...) [da budur]” (Deleuze & Guattari, 1996, s.16).

Arktektonik olan ve dizgeler inşa eden akıl, bütün bilgileri sistematik bir bütünlük içinde görmek istemektedir. Bu nedenle bir felsefi dizge genel olarak; başlangıç ve sona ilişkin metafizik-ontolojik sorulara olduğu kadar epistemolojik, estetik, politik ve ahlaki sorulara verdiği cevaplar ile bütünlüklü bir anlam dünyası inşa etme girişimidir. Aynı zamanda söz konusu dizge, tüm açıklamalarını, aklın tamlığa-bütünlüğe ulaşma ihtiyacını da giderecek biçimde birbirleriyle ilişkilendirerek vermek durumundadır. İnşa etmek, varlığın içkinlik düzlemine bir ağ atarak topladıklarıyla bir anlam dünyası kurmak, bir anlamda belirsizliğe kafa tutmaktır. Bu nedenle her dizge kurma girişimi Tanrı olma isteğine rahatsız edici bir

1 Köşeli parantezler anlam bütünlüğü sağlamak amacıyla kullanılmıştır. İçerikleri bana aittir. E.P.

biçimde yakındır. Her dizge, idealitenin her zaman eksik bir örneğidir. Hiçbir dizge mutlak idealiye kuşatamayacağından her zaman bir yönüyle eksik kalmaya ve çoğu kez yıkılmaya mahkûmdur. Bu nedenle düşünce tarihi dizgelerin tarihi olduğu kadar dizge enkazlarının tarihidir. Çünkü “(...) insan aklı kurmaya öyle heveslidir ki, kulenin katlarını çıkıttıktan sonra temelini nasıl atıldığını görmek için onu yeniden yıktığı çok olmuştur” (Kant, 2000, s.4).

Düşünmek inşa etmektir, mimarlık ise yapıya dönüşmüş felsefedir. Bunun en iyi bilinen örneği Wittgenstein’in kız kardeşi için yaptığı evdir. Wittgenstein’in zihnindeki ideale ulaşmak için tavanı sökerek üç santim yükselttiği, kapı kolları ve radyatörleri tasarlamak için yıllarca uğraştığı bu ev, sonunda dev bir ayakkabı kutusuna benzetilmiş ve Wittgenstein’in kız kardeşi ne yazık ki bu evde sükûn bulamamıştır. “Evi çok beğenmememe karşın, ne içinde yaşamayı istiyordum, ne de yaşayabilirdim. (...) ilk başlarda bu ‘ev haline gelmiş mantık’ olarak tanımladığım şeye, bu mükemmeliyetçiliğe ve anıtsallığa karşı, belirsiz bir içsel karşı koyuşla baş etmem gerekmişti” (Şentürk, 2013, s.19). Dizgeler, -ister mimari, ister teorik olsun- aklın sınırlı doğasına rağmen, sınırsız olana değmeye çalıştığı Babil Kuleleridir ve bu nedenle her dizge kurma girişimi, eksik olmaya yazgılıdır. İdeal olana ulaşma girişimi aklın bir ihtiyacı olsa da aklın talebi olan ideal tümlüğe ulaşması, gerek idealin tanımı, gerekse aklın doğası nedeniyle mümkün değildir (Kant, 1958, A832-B860). *Saf Aklın Eleştirisi*’nde aklın sınırlarını ve tamlığa ulaşma ihtiyacını, kendisi de devasa bir dize inşa ederek göstermeye çalışan Kant’ın dizgesi de eksik olma yazgısından kaçamamış görünmektedir.

Aklın tanımlayamadıkları ile onları dizge dışına atarak baş etmeyi seçen Kant’ın kullandığı yöntem, dev dizgeler olan modern şehirler tarafından da benimsenmiştir. Modernliğin müphemliğe tahammülsüzlüğü, tanımlayamadığı ayırık otlarını dışarıya atan “*bahçeci devlet pratiği*” ni yaratmıştır (Bauman, 2014, s.45). İnşa etme girişiminin teorik alandaki söz konusu örnekleri, özellikle modern şehirlerin kurulmasında ilham veren unsurlara dönüşmüştür. Sınır çizmenin ve müphemliği ortadan kaldırmanın sembolü haline gelen Kartezyen düzlemin, zaman ve mekânı temsil eden koordinatlarından ilham alınarak inşa edilen modern şehirler, sakinlerini *şimdi ve burada* tutmak üzere tasarlanmışlardır. X ve Y düzlemlerinde noktanın koordinatları Kartezyen bir *açık ve seçiklikle* belirlenebildiğinden, kaybolmak ya da gizlenmenin mümkün olmadığı bir kuşatıcılıkla modern şehir özneyi kuşatmaktadır.

Modern özneyi *şimdi ve burada* tutmak ve sürekli tüketmesini sağlamak üzere tasarlanan şehirlerde, ölümün tanımlanamazlığının yarattığı kaygı ile baş edilemediğinden, mezarlıklar şehir dışında konumlandırılmıştır. Çünkü ölüm; modern düşüncenin bilgi sınırları dışına atarak kavranamaz ilan ettikleri listesinde Tanrı’dan sonra ikinci sırada yer almaktadır (Kant, 1958, s.A828, B856). Mezarlıkları şehrin dışında tutularak, insanın en büyük kaygı kaynağı ve

nihai sınır tecrübesi olan ölüme ilişkin kaygısı kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (Koselleck, 2009, s.210). Modern dünyada gündelik hayatın içinde mezarlıkları görmeden yaşayan şehir sakinlerinin, ölümlü olduklarını unutarak, *şimdi ve burada* kalarak hiç ölmeyecekmiş gibi zaman, emek, meta tüketmeleri sağlanmaktadır (Lefebvre, 2007).

Dolayısıyla modern felsefede olduğu gibi, modern şehirlerde de sınırlanarak-tanımlanarak kontrol edilemeyen; Tanrı, ölüm, öte dünya gibi unsurlarla, sınır dışı edilerek –dizge dışına atılarak- baş edilmeye çalışılmaktadır. “Ölçülemiyorsa yoktur” (Freeman, 2007, s.65-66) düşüncesine varan söz konusu yaklaşım, sınır dışı edilen unsurun yarattığı kaygıyı ancak geçici olarak giderebilmektedir Modernitenin müphemliğe tahammülsüzlüğü ve dizgeler kurarak belirsizlikle baş etme girişimleri, kendine bir yer (topos) açıp orada yerleşmenin-yurtlanmanın ötesine geçerek, *inşanın* kendisini bir tür tutkuya dönüşmüştür. “Söz ile uzaya kurulmuş tapınaklar” (Valery, 1996, s.63) inşa etme tutkusunun ödülü; müphemliği belirlenmişliğin güvenine dönüştürmek, bedeli ise tanımlanamayana karşı tahammülsüzlük ve düzeni daim etme kaygısı olmuştur.

İnsan bir sınır varlığı olduğu kadar, sınırlar arasında kalan *arada* bir varlıktır. “İnsanın dünyadaki konumu, (...) her an iki sınır arasında bulunuyor olmasıyla tanımlanır” (Simmel, 2009, s.279). Varoluşsal kaygılarıyla sınırlar çizerek ve dizgeler inşa ederek baş etmeye çalışan modern özne, bu kez daha iyi bir dizge kurmak ya da dizgenin sürekliliğini sağlama kaygısına kapılmaktadır. Ancak insan aklı için “(...) sınır diye bir şey zorunlu olsa da, her bir belirli sınır ihlal edilebilir, her barikat yıkılabilir ve bu tür her edim de kuşkusuz yeni bir sınır bulur ya da yaratır” (Simmel, 2009, s.280). İnsan aklının sınıra duyduğu ihtiyaç mutlaktır ancak “ilkesel olarak her bir [sınır] değiştirilebileceği, (...) için de hiçbir sınır mutlak değildir” (Simmel, 2009, s.280). Bu nedenle sınır çizmenin ve inşa etmenin anlamı, iskân etme ve mesken tutma kavramları ile ilişkileri bağlamında yeniden düşünülme durumundadır.

3. İskân ve Mesken

Yurtlanma, yurtlandırma anlamına gelen *iskân* ve konut anlamına gelen *mesken* kelimelerinin etimolojik kökenine bakıldığında; sükûn kelimesi ile aynı kökten –Arapça: ‘skn’ kökünden- geldikleri görülmektedir. *Sukûn* ise; sakinlik, durma, dinme, sakin ve huzurlu ortam demektir. (Kenar, 2009, s.3134) Ancak günümüzde iskân ve meskenin söz konusu çağrışımları düşünülmeden inşa edilen konutlar ve şehirler, ruhumuzun sükûn bulduğu mekânlar olmaktan çok kaygı üreten mekânlara dönüşmektedirler. Bu nedenle belki de artık “ev geçmişte kalmıştır (...) ve barınak artık imkânsızdır” (Adorno, 2000, s.86-87) Heidegger’in 1940’lı yıllarda işçi sınıfı için -akılcı, faydacı ve işlevsel olarak tanımlanan Taylorcu ilkeler doğrultusunda- seri

olarak üretilip inşa edilen modern konutlar karşısında hüzne kapılarak kaleme aldığı *İnşa etmek, İkamet Etmek, Düşünmek* (Heidegger, 2004) adlı çalışmasında Almanca'da da benzer bir etimolojik çağrışımın yitirildiğine dikkat çekilmektedir.

Almanca'da *bauen* kelimesi *inşa etmek* anlamına gelirken, eski yüksek Almanca'da *buan* kelimesi; *inşa etme, mesken tutma* ve *varlık* anlamlarının hepsini içermektedir (Heidegger, 2004, s.46). Dolayısıyla Heidegger, mesken tutmayı varlık ile bir ilişki biçimi olarak tanımlamış ve inşa etmekle ilişkilendirmiştir: “İnsan olmak, bir ölümlü olarak yeryüzünde olmak demektir, bunun anlamı oturmak, [ikamet etmektir.]” (Heidegger, 2004, s.46). *Bauen*, insanın oturduğu -ikamet ettiği- sürece varolduğunu düşündürmektedir ve Heidegger'e göre ikamet etmek-oturmak, ölümlülerin yeryüzünde olma tarzıdır. Diğer taraftan ikamet etmek, inşa etmekte açılıp ortaya çıkarken, mesken insanın evrenle kurduğu ilişkinin bir uzantısına dönüşmektedir. Moderniteyle birlikte insanın yerle (topos), evrenle kurduğu bu ilişki kesintiye uğramış, dolayısıyla mesken ortadan kalkmış, modern insan mesken tutmayı unutmuş, sadece barınır olmuştur. Adorno'nun ifadesiyle; “Bir tabula rasa üzerinde inşa edilen o modern, işlevsel konutlar, (...) içlerinde yaşayanlarla hiçbir bağlantısı olmayan yaşama kutularıdır.” (Adorno, 2000, s.86)

Oysa yeryüzünde olmak, “göğün altında olmak” demektir (Heidegger, 2004, s.47). Şaman çadırındaki direğin temsil ettiklerini bu noktada hatırlamak gerekmektedir. Direk dünyanın merkezidir. Bir ucu toprağa (topos) batarken, diğer ucu göğe uzanır. Böylece çadırı mesken tutan insan, beden sahibi bir varlık olarak bu dünyaya ait olduğunu hissettiği kadar, tinsel bir varlık olarak göğün altında olmanın manasını da idrak edebilmektedir. Yerden-göğe uzanan bu temsili, başlangıca ve sona ilişkin kaygılarımızı gidermeye yönelik bir temsil olarak okumak da mümkündür. Ancak modern zamanlarda insanın ölümle olan bağı koparılarak, yeryüzünde olmanın aynı zamanda göğün altında olmak anlamına geldiği unutulmuş, insan salt fiziksel bir varlığa bir *şimdi ve burada* varlığına dönüştürülmüştür. Oysa insan ölümlü bir varlık olduğunun bilincinde olarak yaşayan tek varlıktır. “Ölmek, ölümü ölüm olarak ölebilmek demektir. Sadece insan ölür (...), İnsan yeryüzünde, göğün altında ve Tanrısal olanın önünde kaldığı sürece sürekli ölür (...) Ölümlüler, Gök'ü Gök olarak kabul ettiklerinde otururlar. (...) Ne geceyi Güne ne Günü tedirginliğe çevirirler” (Heidegger, 2004, s.48). Bu nedenle teorik alanda dizgeler, pratik alanda meskenler, şehirler inşa ederken *göğün altında* olmanın idâkına varmak gerekmektedir.

Sonuç

İkamet etmeye ancak inşa etme aracılığıyla ulaştığımızdan, oturmak-ikamet etmek, inşa etmenin temel motivisi olarak konumlandırılmalıdır. İkamet etmek ve mesken tutmak sükûn bulmak için yapılırken, ikamet etmenin temel niteliğinin *koruma* olduğu hatırlanmalıdır. (Heidegger, 2004, s.47). Varolanların her birini kendi özünde koruyarak (freien) özgürleştirmek, ikamet etmenin temel amacıdır. İnsan ancak; yeryüzünü kurtarmayı, göğü kabul etmeyi, tanrısal olanları beklemeyi ve ölümlü olana eşlik etmeyi unutmadağında varlık ile bağ kurabilmektedir. Yeryüzünün ve gökyüzünün unutulduğu, tanrısal olanın yitip gittiği, ölümlülerin ölümlerine eşlik edilemeyen şehirlerde ikamet edilebilir mi? Yapılar ve şehirler ancak iskân ve meskenin sükûn ile ilişkisi düşünülerek inşa edildiğinde ve ikamet etmenin *var olanların her birini kendi özlerinde koruyarak özgürleştirmek* olduğu unutulmadığında, barınaklar meskene dönüşebilir ve şehir sakinlerinin ruhu sükûn bulabilir.

“Peki, ölümlüler, kendi özünün tamlığında oturmayı gerçekleştirmek için üzerlerine düşeni, kendi başlarına yerine getirmekten başka bu çağrıya nasıl karşılık verebilirler? Oturmadan hareketle inşa ettiklerinde ve oturma üzerine düşündüklerinde bunu başaracaklardır” (Heidegger, 2004, s.55).

Kaynakça / References

- Adorno, T. W. (2000). *Minima Moralia - Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar [Minima Moralia: Reflections on a Damaged Life]* (O. Koçak ve A. Doğukan, Çev.). İstanbul, Türkiye: Metis Yayınevi.
- Baptist, G. (1999). *Başkasının Kenti - Boylamasına Çevrensel Bir Topoloji Taslağı, Pera Peras Poros, J.Derrida ile Disiplinlerarası Çalışma [‘La ville de l’autre: esquisse d’une topologie verticalement horizontale’]*. Önay Sözer ve Ferda Keskin (Haz.). İstanbul, Türkiye: İş Bankası Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). *Modernlik ve müphemlik [Modernity and Ambivalence]* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Cusanus, N. (1990). *On learned ignorance (De docta ignorantia)*. Paul Wilpert (Ed.), Minneapolis, USA: The Arthur J. Banning Press.
- Da Vinci, L. (2010). *The Complete Notebooks of Leonardo da Vinci* (Jean Paul Richter, Trans.). Seattle, USA: Pasific Publishing Studio.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1996). *Felsefe nedir? [What is Philosophy?]* (T. Ilgaz, Çev.). İstanbul, Türkiye: Yapı Kredi Yayınları.
- Develioğlu, Ferit (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat [Ottoman-Turkish Encyclopedic Dictionary]*. Ankara, Türkiye: Aydın Kitabevi.
- Euclides (2013). *Elemanlar-Öklid’in Öğelerinin 13 Kitabından Birinci Kitap [Euclid’s Elements-The Thirteen Books]* (Ö. Öztürk ve D. Pierce, Çev.). İstanbul, Türkiye: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınevi.
- Eyuboglu, İ. Z. (1998). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü [Etymology Dictionary of Turkish Language]*. İstanbul, Türkiye: Sosyal Yayınlar.
- Freeman, J. (2007). *If You Can’t Measure It–It Doesn’t Exist*. London, England: High Ability Studies.

- Heidegger, M. (2004). İnşa Etmek, Oturmak, Düşünmek [Building, Dwelling, Thinking] (E. Yıldız, N. Behramoğlu, N. Gönül, A. Kaftan, İ. Oranlı, Ç. Utlu, Çev.). *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 6, 45-55.
- İncil (Yuhanna) [Bible] (1996). İstanbul, Türkiye: Yeni Yaşam Yayınları.
- Kabağağ, S. ve Alovera E. (1995). *Latince Türkçe Sözlük [Latin Turkish Dictionary]*. İstanbul, Türkiye: Sosyal Yayınlar.
- Kenar, M. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü [Ottoman Turkish Dictionary]*. İstanbul, Türkiye: Say Yayınları.
- Kant, I. (1958). *Critique of Pure Reason* (N. K. Smith, Trans.). New York, USA: St Martin's Press.
- Kant, I. (2000). *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizikçe Prolegomena [Prolegomena to Any Future Metaphysics]* (İ.Kuçuradi ve Y.Örnek, Çev.). Ankara, Türkiye: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Karatani, K. (2017). *Metafor Olarak Mimari - Dil, Sayı, Para [Architecture as Metaphor: Language, Number, Money]* (B.Yıldırım, Çev.). İstanbul, Türkiye: Metis Yayınevi.
- Koselleck, R. (2009). *Kavramların Tarihi, Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar [Conceptual Histories: Studies on the Semantics and Pragmatics of Historical and Social. Language]* (A. Dirim, Çev.). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınevi.
- Lang, M. (1978). *Socrates in the Agora*. Princeton, New Jersey: American School of Classical Studies at Athens.
- Lang, M. (2004) *The Athenian Citizen Democracy in the Athenian Agora*. J. McK. Camp (Ed.). Princeton New Jersey: American School of Classical Studies at Athens.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat [Everyday Life in the Modern World]* (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul, Türkiye: Metis Yayınları.
- Manguel, A. (2013). *Kelimeler Şehri [The City of Words]* (E. E. Taşçıoğlu, Çev.). İstanbul, Türkiye: Yapı Kredi Yayınları.
- Simmel, G. (1997). *Bridge and Door, Rethinking Architecture- a Reader in Cultural Theory*. N. Leach (Ed.). London and New York: Routledge.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür [On Individuality and Social Forms]*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul, Türkiye: Metis Yayınları.
- Smith, W.W. (1876). *A Complete Etymology of the English*. New York, USA: A.S. Barnes & Co.
- Spinoza, B. (1919) *The Chief Works of Benedict De Spinoza, de Intellectus Emanatione, Ethica Letter Volume II* (R.H.M., Elwes, Trans.). Londra, İngiltere: G. Bell and Sons Press.
- Şentürk, L. (2013). Wittgenstein'in Viyana'daki Modernist Kalesi. *XXI Mimarlık Tasarım ve Mekân Dergisi*, 17-20.
- Uludağ, S. (2009). Sidretü'l-Müntehâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 37.Cilt (151-152). İstanbul, Türkiye: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Valery, P. (1996). *Tinsel Kriz [Crisis of the Mind]* (B.Beken, Çev.). İstanbul, Türkiye: Afa Yayınları.
- Zellini, P. (2009). *Sonsuzun Kısa Tarihi [A Brief History of Infinity]* (F. Demir, Çev.). Ankara, Türkiye: Dost Kitabevi.